

Vývoj oběživa v EU v letech 1996 - 2003

Ilja Skaunic¹

Abstrakt

Množství hotových peněz v oběhu nepatří sice k těm problémům měnové politiky, které by v současnosti sledovala Evropská centrální banka (ECB) nebo jednotlivé emisní banky členských zemí Evropské unie s takovou intenzitou jako výši úrokových sazeb nebo vývoj paktu stability. Nelze však říci, že by se jednalo o problém okrajový. Množství oběživa totiž ovlivňuje přímo hospodaření jednotlivých centrálních bank, zejména v oblasti nákladů na jeho výrobu, úschovu a emisi. K zažitým představám odborníků i laiků patří teze o postupném snižování množství oběživa zejména vlivem postupného zavádění prvků e-bankingu. Co lze vysledovat ze statistik ECB a centrálních bank napojených na její systém? Ukazuje se, že využívání hotovosti k placení ještě zdaleka nevymizelo a doba definitivního konce hotových peněz není tak blízko, jak někteří autoři předvídají.

Klíčová slova

Oběživo, centrální banka, ECB, hotovost, národní měna, Euro, Evropská unie.

1. Úvod

Problematika množství peněz v oběhu je klíčovým problémem měnové politiky a tedy i jednou z podstatných složek portfolia problémů, řešených každou centrální bankou. O množství peněz v oběhu se tedy pochopitelně velmi často diskutuje nejen v odborných finančních kruzích, ale i mezi širší ekonomickou veřejností a v případě vzniku problémů jakéhokoliv druhu se tyto diskuse rozšíří i mezi laiky, zejména prostřednictvím více či méně fundovaných novinových článků a komentářů. Jestliže chceme určit množství peněz v oběhu, musíme si odpovědět na tři základní otázky:

1. Které peníze jsou v oběhu a které mimo oběh?
2. Existuje mezi těmito penězi přesná hranice?
3. Lze vůbec množství peněz v oběhu přesně kvantifikovat? [1 str. 84]

Vlastní definice množství peněz v oběhu je ovšem obtížná, protože ve funkci prostředku směny dnes vystupují často nejen hotové peníze (mince a bankovky), ale také depozita, část hotovosti v držení centrální banky a komerčních bank přitom do peněžní zásoby zahrnovány nejsou. [2 str. 25]. Ve financích a v makroekonomii se proto k vymezení peněžní zásoby používá řada ukazatelů (měnových agregátů), lišících se stupněm likvidity jednotlivých druhů aktiv.

V praxi se ovšem setkáváme ještě s jedním pojetím pojmu množství peněz v oběhu. Jde o zjednodušení tohoto pojmu na pojem oběživa, které představuje sumu bankovek a mincí kolujících v daném okamžiku mimo trezory centrální banky. Tento ukazatel je pro centrální banku důležitý zejména s ohledem na její povinnosti při emisi hotových peněz a činnostech s touto emisí souvisejícími. Vzhledem k vazbě na měnové agregáty je i ve statistikách ECB vykazován tento ukazatel ve dvojí podobě – včetně nebo mimo peněz v držení komerčních bank. Schematicky lze tuto situaci vyjádřit následovně na příkladu české měny:

¹ Ing. Ilja Skaunic, MBA, Česká národní banka, pobočka Ostrava, Nádražní 4, Ostrava a Obchodně-podnikatelská fakulta Slezské univerzity Opava, Univerzitní náměstí, Karviná; ilja.skaunic@cnb.cz

Vyrobené bankovky a mince		
V držení centrální banky	V držení bankovních institucí	V držení nebankovních institucí
Zásoba českých peněz		Oběživo jako součást M1
	Oběživo jako součást měnové báze	

Tab.č.1: Členění vyrobených peněz podle jejich vlastníků

V dalších částech tohoto textu bude zkoumána velikost oběživa v jednotlivých členských státech Evropské unie ve druhé polovině devadesátých let minulého století a na počátku tohoto století. S ohledem na rozsah textu nebudou podrobněji zkoumány příčiny a okolnosti vývoje množství hotových peněz v oběhu. Údaje jsou převzaty z pravidelných statistik ECB, publikovaných v tzv. Blue Books. Proto také časová řada končí rokem 2003, neboť novější údaje za všechny členské státy EU nejsou k dispozici.

Hotové peníze mají své výhody a nevýhody jako každý jiný platební prostředek. Zejména vlivem rozvoje různých forem elektronického platebního styku se zdá, že doba využívání bankovek a mincí se postupně chýlí ke svému konci. Toto tvrzení se často objevuje i ve více či méně odborně laděných člancích. Podrobnějším rozbořením statistik ECB ale lze vysledovat, že okamžik konce hotových peněz v Evropě ještě zdaleka nenastal.

2. Vývoj oběživa v zemích Evropské unie

2.1 Srovnání množství oběživa ve starých a nových členských státech

Nejpřesnější vyjádření výše oběživa v jednotlivých členských zemích by bylo jeho uvedení v jednotlivých národních měnách, které platí, resp., platily v jednotlivých členských státech. Pro srovnání výše oběživa v jednotlivých státech je ovšem vhodné najít společné měřítko a tím je logicky zaváděná společná měna – euro. V této podobě pak vypadají uvedená data následovně:

stát	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Belgie	10800	10940	10880	12000	11870	7100	neuvádí se	neuvádí se
Dánsko	4244	4410	4632	4957	5052	5271	5250	5507
Německo	125900	126000	123700	130300	125100	67969	neuvádí se	neuvádí se
Řecko	6273	6995	6691	8181	7844	7180	neuvádí se	neuvádí se
Španělsko	47730	50350	50700	54740	54450	42697	neuvádí se	neuvádí se
Francie	40800	40700	41400	44700	44500	29289	neuvádí se	neuvádí se
Irsko	2499	2870	3291	3970	4499	3740	neuvádí se	neuvádí se
Itálie	51700	55480	59500	65810	69460	57650	neuvádí se	neuvádí se
Lucembursko	410	450	590	550	400	400	neuvádí se	neuvádí se
Nizozemí	17527	17389	17123	17317	16929	9136	neuvádí se	neuvádí se
Rakousko	12537	12653	12630	13288	14087	8200	neuvádí se	neuvádí se
Portugalsko	4280	3820	4560	5620	5390	4451	neuvádí se	neuvádí se
Finsko	2290	2440	2490	2780	2880	2530	neuvádí se	neuvádí se
Švédsko	8347	8487	8208	10179	10109	10401	10478	10846
Velká Británie	30694	36327	36286	45406	48442	53344	52224	51337

Tab.č.2: Vývoj oběživa ve starých členských státech EU v tis. EUR

Zatímco předchozí tabulka č.2 uváděla data za původní patnáctku členů Evropské unie (od roku 2002 se po zavedení Eura jako hotovostní platební jednotky sledují ve státech eurozóny

pouze údaje za eurozónu celkem), následující tabulka srovnává stejná data za nově přistoupivší členské státy:

stát	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Kypr	452	477	500	544	581	620	686	799
Česko	3479	3091	3610	4374	4902	5645	6342	6848
Estonsko	275	290	290	365	396	444	447	456
Maďarsko	2431	2512	2628	3358	3353	4233	5006	5088
Lotyšsko	379	511	512	642	742	872	898	907
Litva	379	574	600	681	715	830	1089	1343
Malta	805	846	837	916	967	1036	1040	1071
Polsko	6595	6955	7398	9157	8861	10933	10586	10605
Slovensko	1102	1269	1173	1356	1525	1893	2017	2232
Slovinsko	379	419	498	628	561	649	622	659

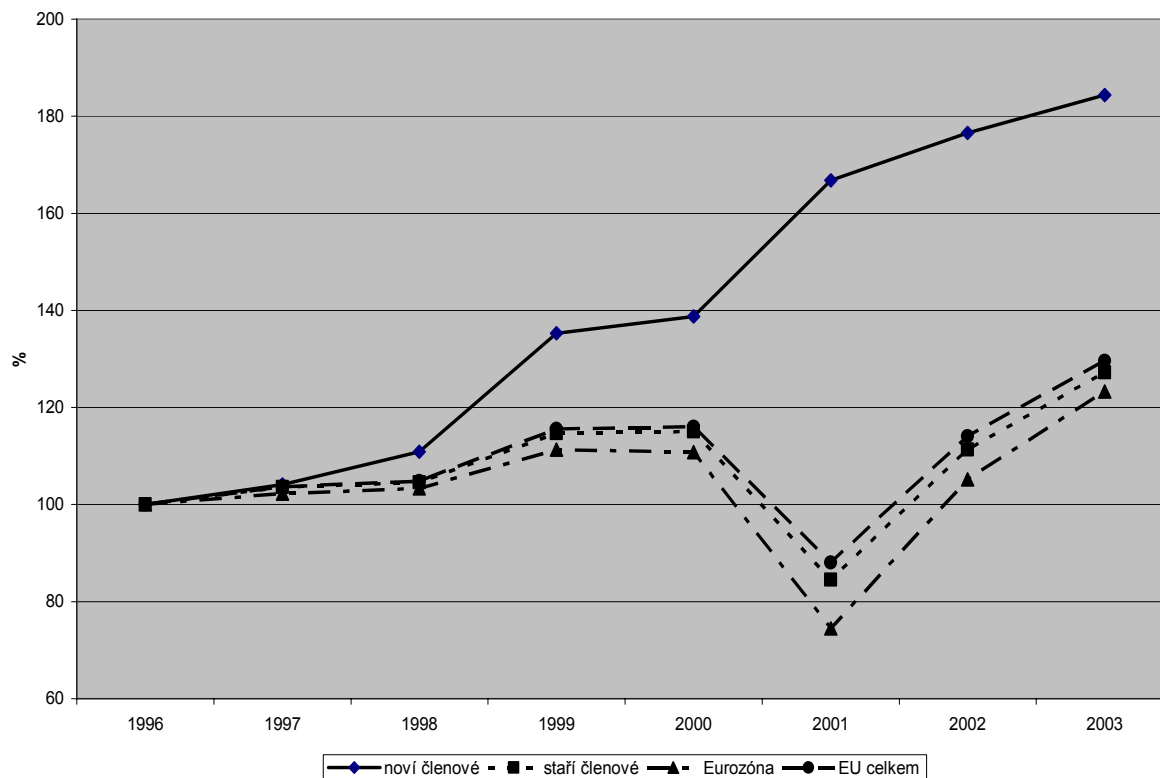
Tab.č.2: Vývoj oběživa v nových členských státech EU v tis. EUR

Po srovnání údajů v obou tabulkách je možno konstatovat (i když nebylo provedeno srovnání množství oběživa na obyvatele), že výše oběživa v původních státech Evropské unie je obecně vyšší než v nově přijatých členských státech. Současně je zřejmé, že tempo růstu hotových peněz v oběhu v nových členských státech je výrazně vyšší než v zemích původní patnáctky. Příčiny rozdílného vývoje v obou skupinách států spočívají v různých momentech ekonomického rozvoje, ve kterých se tyto státy nachází – důkazem je i soulad vývojových trendů Malty a Kypru se starými členskými státy.

2.2 Srovnání trendů vývoje množství oběživa v Evropské unii

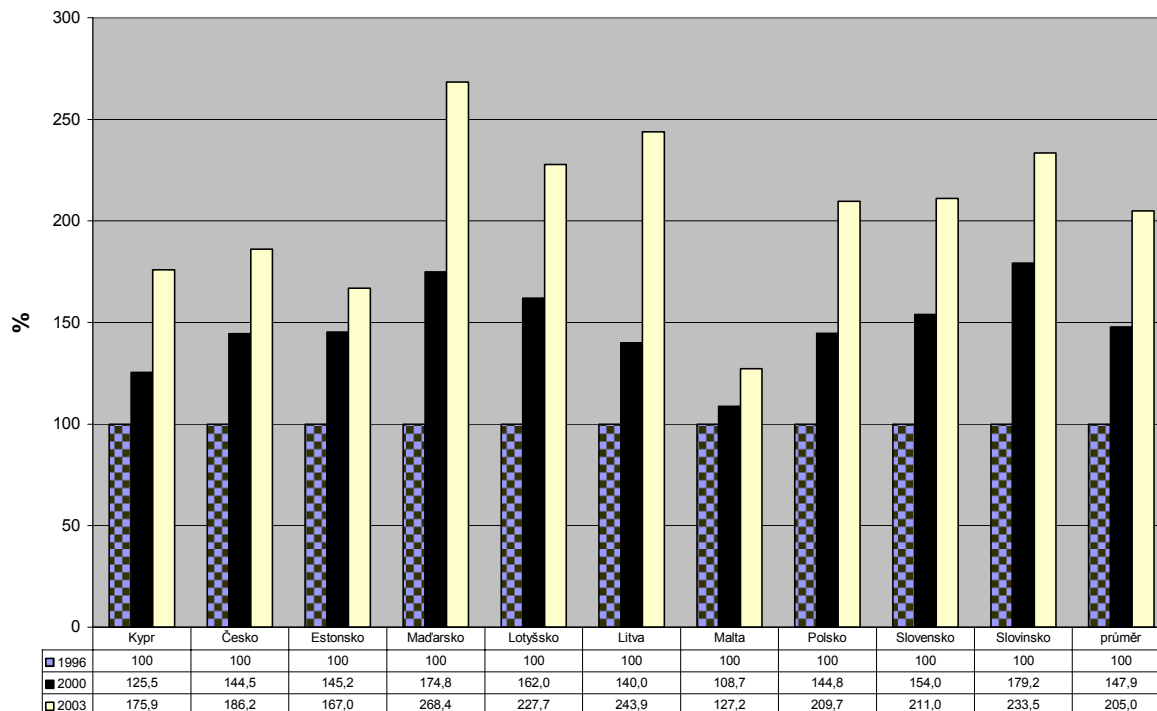
Předchozí tvrzení o rychlejším tempu růstu množství oběživa v oblasti nových členských států lze dokumentovat i na grafickém znázornění procentuálního růstu oběživa v jednotlivých oblastech Evropské unie. Za základ byl použit stav roku 1996, stavy ke konci dalších let byly přepočítány jako procentní nárůst nebo pokles k tomuto výchozímu datu. Výsledek je uveden v grafu na obrázku č. 1. Množství oběživa v nových členských státech stoupl v hodnoceném období téměř dvojnásobně. Od roku 1996 do roku 2000 bylo tempo růstu v zemích původní patnáctky ve srovnání se skupinou přistupujících zemí cca poloviční. V roce 2001 nastal prudký pokles, který ovšem nebyl způsoben omezenou poptávkou po hotových penězích, ale likvidací zásob národních měn v souvislosti s přechodem jedenácti států na Euro k 1.1.2002. Důkazem tohoto tvrzení je zcela odchylný vývoj v zemích EU, které na Euro nepřešly. Prudký růst množství oběživa po zavedení Eura jako oficiální hotovostní peněžní jednotky se v roce 2003 jen mírně zpomalil – v dalších letech bude zajímavé sledovat, zda se potvrdí trendy z let 1998 – 2000, kdy některé země původní EU zaznamenaly pokles množství oběživa.

Obr.č. 1: Vývoj oběživa v EU v letech 1996 – 2003 (v %)

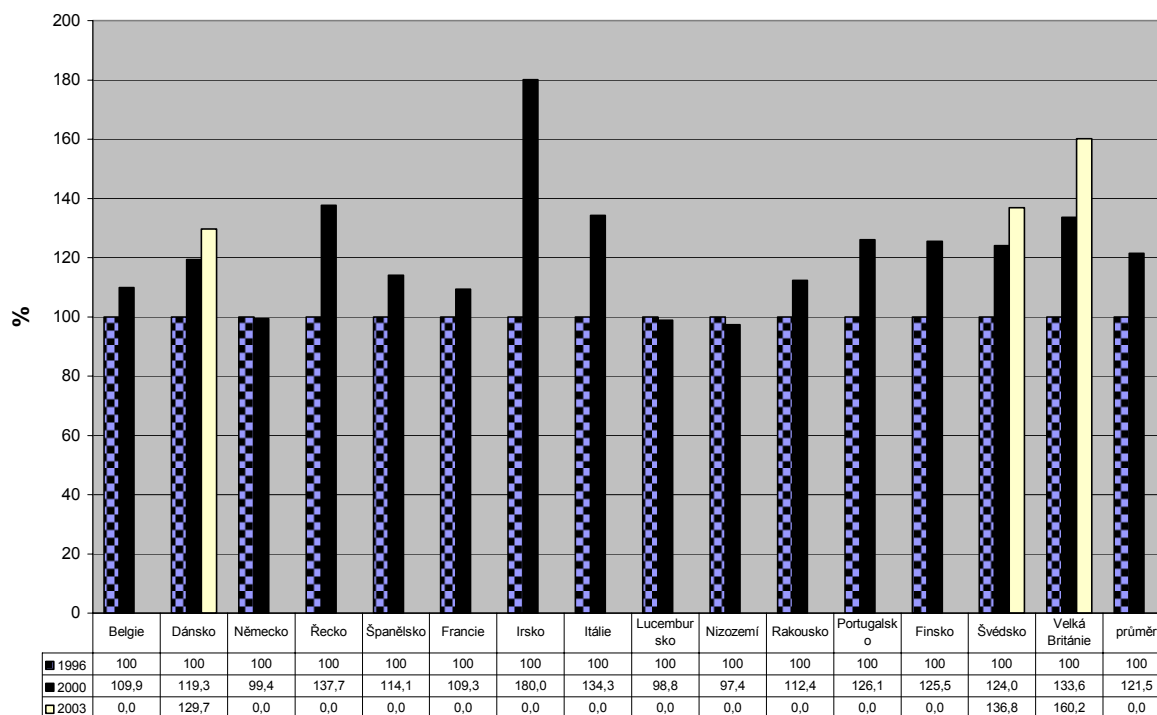

Vypovídací schopnost údajů přepočtených na euroměnu má ovšem svá významná omezení. Patří mezi ně především vliv kurzových změn, který dokáže výraznou měrou zkreslit skutečný obraz o vývoji hotovosti v dané zemi, zejména v krátkodobém pohledu. Proto je vhodné zobrazit i vývoj při použití národních měn. Následující dva obrázky ukazují vývoj v množství oběživa v členských státech EU v letech 1996 a 2000 (rok 2000 nebyl v dnešních členských státech eurozóny ovlivněn připravovaným přechodem na Euro tak jako poslední rok používání národních měn – rok 2001). Nové členské země a země mimo eurozónu mají uveden vývoj i v roce 2003, který je posledním dostupným rokem z hlediska přístupnosti statistických dat.

Obr.č. 2: Vývoj oběživa v nových členských státech EU (v %)

Obr.č. 3: Vývoj oběživa ve starých členských státech EU (v %)

Srovnání obou grafů potvrzuje již dříve zmíněnou myšlenku o rozdílném vývoji oběživa v obou částech Evropské unie. Zároveň je možné z grafu vyčíst ještě jednu zajímavou okolnost. Zatímco vývoj v nových členských státech je (až na výjimku Malty) velmi podobný a růst mezi rokem 1996 a 2003 dosahuje v průměru dvojnásobku původních hodnot, vývoj

v původní EU je velmi diferencovaný. Existují zde státy s výrazným růstem množství oběživa (Irsko, Velká Británie), ale i státy, v nichž se růst oběživa zastavil (zejména státy tzv. Beneluxu). V budoucnu bude prakticky nemožné tyto rozdíly zaznamenat, protože je zakryje existence jedné měnové jednotky. Potvrzuje se tak fakt, že Evropa současnosti je sice sjednocená, avšak není jednotná a že tato nejednotnost není dána jen rozdíly mezi starými a novými členskými státy.

3. Závěr

Výsledky provedeného zhodnocení vývoje množství oběživa v zemích Evropské unie potvrzují, že placení hotovostí není zdaleka forma platebního styku, který by měl v dohledné době v Evropské unii zaniknout. Cílem tohoto materiálu (zejména s ohledem na jeho rozsah) nebylo postihnout příčiny tohoto stavu. Je tedy možné jen nastínit, že půjde o vliv ekonomické úrovně jednotlivých zemí (úroveň inflace, kurzová stabilita aj.), vliv rozvoje jednotlivých forem elektronického platebního styku (pozitivní – rozvoj bezhotovostního placení i negativní – rostoucí množství bankomatů, ceny za použití platebních karet apod.) nebo vliv šedé ekonomiky (včetně nelegální snahy o minimalizaci daňového základu). Každopádně je ovšem možné konstatovat, že hotovost přežije rok 2010 v dobré kondici.

Literatura

- [1] REVENDA, Z.: *Centrální bankovníctví*, Management Press, Praha, 2001, ISBN 80-7261-051-1
- [2] POLOUČEK, S.: *Peníze, banky a finanční trhy*. Obchodně-podnikatelská fakulta Slezské univerzity, Karviná, 2000, ISBN 80-7248-074-X
- [3] *Payment and securities settlement systems in the European Union*, European Central Bank, Frankfurt am Main, June 2001, ISBN 92-9181-178-5
- [4] *Payment and securities settlement systems in the accession countries*, European Central Bank, Frankfurt am Main, August 2002, ISBN 92-9181-312-5
- [5] *Payment and securities settlement systems in the European Union - Addendum incorporating 2003 figures*, European Central Bank, Frankfurt am Main, February 2005, ISSN 1725-7948
- [6] *Payment and securities settlement systems in the accession countries - Addendum incorporating 2003 figures*, European Central Bank, Frankfurt am Main, August 2005, ISSN 1725-7964

Summary

Currency in the European Union between 1993 and 2003

Value of currency is not the biggest problem, which the European Central Bank had to solve in last period. But – this problem exist and it is interesting to search details of them. Official statistics of the ECB gives us many informations for research. The main result of this speech is fact, that currency is not dead. We will use cash as payment tool in 2010 and a long time after this year.